

Sivistyslautakunnan lausunto / Jämsän ympäristöohjelman luonnos

Sivla 31.08.2022 § 99
939/02.05.02/2022

Valmistelija: sivistystoimenjohtaja Leena Kilpeläinen, puh. 0400-542 062 yhteisvalmistelussa varhaiskasvatusjohtaja Maija Jääskeläinen, johtava rehtori Juha Damskäg, kehittämisspäällikkö-opistojen rehtori Sini Käkönen, kirjastopalvelupäällikkö Merja Mäkinen ja vapaa-aikapalvelupäällikkö Katja Pohjoismäki

Jämsän kaupungin strategian tavoitteena on, että kaupungilla on ympäristöohjelma ja että kaupunki on sitoutunut ympäristötekoihin.

Ympäristöohjelma (luonnos) on laadittu yhteistyössä Jämsän kaupungin, luottamushenkilöiden, kaupungin keskeisten sidosryhmien ja Ramboll Finlandin toimesta. Ympäristöohjelma toteuttaa ja tukee Jämsän kaupungin sitoumuksia, kuten Keski-Suomen ilmasto-ohjelmaa, Hiilineutraali Suomi 2035 tavoitteita sekä EU 2050 pitkän aikavälin strategiaa ja Pariisin ilmastositoumusta.

Ympäristöohjelman laatimista edelsi ympäristökatselmuksen tekeminen, jossa selvitettiin alueen ympäristön nykytilanne, tehdyt toimenpiteet sekä merkittävimmät ympäristönäkökohdat hyödyntämällä julkisesti saatavilla olevaa aineistoa kuten tilastoja, alueella tehtyjä selvityksiä, ympäristö- ja ilmastositoumuksia sekä keskusteluja kaupunkiorganisaation edustajien kanssa. Kuntalaisille järjestettiin avoin esittelytilaisuus huhtikuussa 2022, jonka jälkeen kuntalaisilla oli mahdollisuus kommentoida ohjelmaa.

Elinvoimalautakunta päätti kokouksessaan 19.5.2022 § 73 asettaa ympäristöohjelman luonnoksen julkisesti nähtäville, pyytää lausuntojan ympäristöohjelman luonnokseen ja pyytää lausunnon antajia nimeämään ohjelman toimenpiteille koordinaattorit niiltä osin, kun toimenpiteet kuuluvat lausunnonantajien toimivaltaan.

Lausunto

Sivistystoimialalla valmistellussa lausunnossa otetaan kantaa sekä luonnokseen että siihen, millaista tukea toimialan näkökulmasta tarvitaan ympäristöohjelman toteuttamiseksi. Lisäksi kuvataan käytännön esimerkein erilaisia toteuttamistapoja.

Ympäristöohjelma (luonnos) kiinnittyy voimassa olevaan ja päivitettävänä olevaan kaupungin strategiaan. Yhtenä strategian painotuksena/kärkenä on ympäristö. Ohjelmaluonnokselle löytyy vastaavuus myös arvopohjasta: kestävyys. Ympäristöohjelmaa (luonnos) on valmistelu arvopohjan mukaisesti avoimesti. Ohjelman mukaan valmistelu on pitänyt sisällään mm. työpajoja ja esittelytilaisuuden kuntalaisille. Ohjelmaa varten esiintuodut ideat ja näkemykset on käyty läpi ja huomioitu ohjelman laadinnassa.

Sivistyslautakunta toteaa, että ympäristöohjelmassa (luonnos) asetettujen tavoitteiden ja näkökulmien toteutuminen tulee ympäristöohjelmassa (luonnos) todetusti nähdä pitkälle tulevaisuuteen ulottuvana, systemaattisena toimintana. Tämä toimintaperiaate on sivistystoimialalle tunnusomaista kasvatus- ja opetussuunnitelmien myötä ja siihen on näiltä osin helppo myös sitoutua.

Henkisen sitoutumisen lisäksi ympäristötoimiin sitoutuminen edellyttää myös taloudellisia resursseja. Ohjelmassa (luonnos) on esitetty toimenpiteitä, jotka tosiasiallisesti vaativat panostuksia sekä valmisteluun että toteutukseen. Niiden kustannuksia ei ole ohjelma (luonnos) arvioitu. Resurssikysymys ei voi jäädä yksittäisen toimialan, tulosalueen tai -yksikön ratkaistavaksi, vaan siihen on muodostettava kanta vähintään vuotuisasti koko kaupunkiorganisaatiota koskevana.

Sivistyslautakunta katsoo, että sitouttamista ja sitoutumista edesauttaa niin henkilöstön kuin luottamushenkilöiden kouluttaminen. Koulutusta on lisäksi suunnattava koko Jämsä-yhteisön eri toimijoille (kuntalaiset, 3. sektori, elinkeinoelämä). Opistopalveluilla on innokkuutta näiden koulutusmahdollisuuksien avaamiseen. Opistopalvelut tekee yhteistyötä korkeakouluverkostossa, joten uudenlaistenkin koulutusosuuksien innovointi on mahdollista.

Luku 2.3. (s. 3) sivistyslautakunta esittää, että kohtaan

Ympäristöohjelma edistää elinvoimaista Jämsää, jonka visiona on olla vetovoimainen ja luonnonläheinen asumisen, yrittämisen ja matkailun kaupunki.

tehdään kursiivin mukainen lisäys:

Ympäristöohjelma edistää elinvoimaista Jämsää, jonka visiona on olla vetovoimainen ja luonnonläheinen asumisen, yrittämisen ja matkailun kaupunki. *Ympäristöohjelmalla vahvistetaan hyvinvointia ja elämänlaatua.*

Sivistyslautakunta kiinnittää huomiota siihen, että visiona on käytetty voimassa olevan strategian visiota. Sivistyslautakunta on käsityksessä, että visiota ollaan uudelleen arvioimassa ja päivittämässä. Ympäristöohjelma (luonnos) tulisi kiinnittää päivityksessä olevan strategian visioon.

Sivistyslautakunta toteaa, että ohjelman (luonnos) rakenne on toimiva.

Tällä tarkoitetaan ohjelmassa todetusti (s. 5)

Käytännössä ympäristöohjelmaa toteutetaan suorittamalla toimenpiteitä ennalta määritetyssä järjestyksessä. Tällöin avoimia toimenpiteitä on auki kerrallaan vain rajallinen määrä ja niihin voidaan edistää määritetyssä aikaikkunassa. Toimenpiteiden suorittamisen jälkeen ilmestyy pöydälle jälleen uusi toimenpide, jota voidaan alkaa toteuttamaan. Vaikka toimenpiteiden edistymistä arvioidaan vuosittain, niin niiden kesto voisi olla kalenterivuotta pidempi. Selkeyden ja vastuunjaon vuoksi toimenpiteet on jaoteltu pysyvien teemojen alle. Näin vastuu ympäristöohjelmasta, sekä sen merkitys ja toteutuminen näkyvät koko kaupunkiorganisaation käytännön toiminnassa. Edellä kuvatulla rakenteella ja toimintatavalla saadaan ympäristöohjelmaan samanaikaisesti sekä ajallista kestävyyttä että ketteryyttä vastaamaan ympäristöntilan muutoksiin. Valittu rakenne ja toimintatapa myöskin

omalta osaltaan estävät ympäristöohjelman pistemäisyyden ja toimenpiteiden hajanaisuuden. Kuvatun rakenteen avulla yksittäiset toimenpiteet linkittyvät aina automaattisesti laajempaan kokonaisuuteen.

Sivistyslautakunta katsoo, että ohjelman (luonnos) toteutuksen arviointi tulisi kiinnittää ainakin soveltuvin osin osaksi tilinpäätösarviointia, ei erilliseksi osioksi. Tälle perustelut löytyvät jäljempänä olevasta kappaleesta (kursivoitu teksti).

Ympäristöohjelmassa (luonnos) on kolme tavoitetta: ympäristöystävällinen ja viihtyisä elinympäristö, ympäristövastuullinen operatiivinen toiminta, kestävä luonnonympäristö. Voimassa olevassa ja päivityksessä olevassa strategiassa ympäristö on yksi painotus / kärki. Tavoiteasetannan osalta sivistyslautakunta esittää kysymyksen, tulisiko ympäristöohjelmalla olla jokin päätavoite esimerkiksi ympäristövastuullinen kaupunki. Tällöin myös koko kaupunkiorganisaation ml. konsernihallinnon rooli ja tehtävä ohjelman toteutuksessa korostuisi.

Näitä toteutuksen toimia voisivat olla esimerkiksi *kutakin talousarviovuotta varten läpileikkaavat tavoitteet ja/tai yhteiset painotukset tavoitteissa. Tämä olisi yksi keino varmentaa ohjelman käytännön toteutusta.* Sivistyslautakunta toteaa, että tällä hetkellä v. 2022 talousarviossa sivistystoimialalla on sekä perusopetuksessa että lukiokoulutuksessa talousarvion tavoitteina ympäristöön kiinnittyvä tavoite.

Sivistyslautakunta kiinnittää huomiota siihen, että konsernihallinnolta tarvitaan lisäksi asiantuntija-apua toteutukseen mm. siihen, miten kilpailutuksissa ja sopimuksissa ympäristövastuun asiat otetaan huomioon. Nämäkään eivät voi jäädä yksittäisen toimialan, tulosalueen ja -yksikön varaan.

Sivistyslautakunta esittää, että ohjelman (luonnos) toteuttamiseksi selvitetään vuotuisen ympäristöteko-palkinnon / ympäristövastuupalkinnon tai vastaavan perustaminen.

Sivistyslautakunta toteaa, ettei ympäristöohjelman (luonnos) tavoitteissa ole otettu kantaa hiilineutraaliustavoitteeseen. Se voi vaatia laaja-alaista keskustelua ja valmistelua. Ohjelman (luonnos) luonteen vuoksi päättämättä ei kuitenkaan voi jättää.

Sivistyslautakunnalla ei ole muutoin huomautettavaa ympäristöohjelman (luonnos) tavoitteisiin.

Teemojen (s. 7) osalta sivistyslautakunta toteaa muutostarpeen:

Ympäristökasvatus, -viestintä ja -koulutus teema pitää sisällään kaupungin järjestämän perusopetuksen, jatkokoulutuksen sekä yrityksille ja muille sidosryhmille järjestettävät koulutuspalvelut sekä kaupungin viestinnän. Jämsässä teeman alla tehtävien toimenpiteiden

koordinoinnista vastaavat yhdessä perusopetuksen rehtori sekä matkailu- ja markkinointijohtaja.

Sivistyslautakunta esittää seuraavaa muutosta /laajennusta (kurssiivilla):

Ympäristökasvatus, -viestintä ja -koulutus -teema pitää sisällään kaupungin järjestämän *varhaiskasvatuksen, esi- ja perusopetuksen, lukiokoulutuksen, taiteen perusopetuksen ja vapaan sivistystyön, vapaa-aikapalveluissa toteutuvan ohjauksen ja kirjastopalvelun* sekä jatkokoulutuksen ja soveltuvien osin yhteistyön alueella toimivien oppilaitosten kanssa sekä yrityksille ja muille sidosryhmille järjestettävät koulutuspalvelut sekä kaupungin viestinnän.

Jämsässä teeman alla tehtävien toimenpiteiden koordinoinnista vastaavat yhdessä *sivistystoimenjohtaja tai hänen nimeämensä viranhaltijat* sekä matkailu- ja markkinointijohtaja.

Esitetyllä muutoksella laajennetaan teemakokonaisuus koskemaan kaupungin sivistystoimialan kaikkia palvelukokonaisuuksia ja soveltuvien osin yhteistyötä alueella toimivien oppilaitosten kanssa.

Sivistyslautakunta toteaa, että esimerkiksi kirjastopalvelun ydin jo itsessään on kierrätysperiaatteen toteuttamisessa. Nuoriso-ohjauksessa ja kasvatus- ja opetustoimissa jämmämateriaalien ja käytettyjen materiaalien uusiokäyttö on ollut valtavirtaa niin kauan kuin muisti kantaa. Toimialalla on lukuisia mahdollisuuksia toteuttaa erilaisia tilaisuuksia, kerhoja, luentoja jne. Myös hanketoiminnan kautta voi olla mahdollista tehdä uusia avauksia. Arvot muuttuvat todeksi arvotekoina ja arjen teot ratkaisevat.

Lausuntoon kuulumattomana asiana tulee myöhemmin harkittavaksi ympäristöohjelman koordinointiin liittyvän vastuutehtävän muodostaminen toimialalla. Näitä koordinoititehtäviä on tälläkin hetkellä lukuisia kuten esim. kansainvälisyysasiat, valmius- ja turvallisuus, valmistava opetus jne.

Liite toimenpiteet s. 12

Tavoite: Ympäristöystävällinen ja viihtyisä elinympäristö

Teema: Ympäristökasvatus, -viestintä ja -koulutus

Koordinaattorit:

Toimenpiteet:

- Kaupungilla on käytössä ympäristökasvatus ja -viestintäsuunnitelma
- Laaditaan perusopetuksen opetussuunnitelmaan oma luku ympäristökasvatukselle

Kuten aiemmin kohdassa teemat on todettu, toimialan lähestymistapa asiaan on laaja-alaisempi. Tältä osin sivistyslautakunta on esittänyt toimialan kaikkien palvelukokonaisuuksien ottamista mukaan ja lisättäväksi yhteistyön alueella toimivien oppilaitosten kesken.

Kasvatus- ja opetussuunnitelmat tulee nähdä jatkumona. Esitetty toimenpide: perusopetuksen opetussuunnitelmaan oma luku ympäristökasvatukselle ei erillisenä / irrallisena toteuta jatkumoa. Kasvatus- ja opetussuunnitelmia ohjataan valtakunnallisilla suunnitelmaperusteilla, eikä niistä voida poiketa. Kasvatus- ja opetussuunnitelmat ovat puolestaan varhaiskasvatusta ja opetustoimea sekä henkilöstöä sitovia asiakirjoja.

Seuraavassa kuvataan asiaa laajemmin:

Varhaiskasvatussuunnitelma pitää sisällään viisi oppimisen aluetta, jotka läpileikkaavat suunnitelman. Tutkin ja toimin ympäristössäni -alue pitää sisällään ympäristökasvatuksen. Esiopetussuunnitelmassa on puolestaan vastaava oppimiskokonaisuus. Oppimiskokonaisuudet pitävät sisällään tavoitteet, sisällöt ja menetelmiä.

Ympäristökasvatuksen tavoitteena varhaiskasvatuksessa on vahvistaa lasten luontosuhdetta ja vastuullista toimimista ympäristössä sekä ohjata heitä kohti kestävä elämäntapaa (Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 18.2022). Esiopetussuunnitelman (2020) mukaan ympäristökasvatus on toimintaa, tutkimista, liikkumista ja seikkailuja arkiympäristössä. Siinä edistetään kestävä elämäntapaan kasvamista sekä siinä tarvittavien taitojen harjoittamista. Varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa toteutetaan jo nyt ympäristöohjelman mukaisia tavoitteita ja teemoja.

Perusopetuksen osalta ympäristöohjelman luonnoksessa on Ympäristökasvatus, -viestintä ja -koulutus -teema. Ympäristöohjelman teemat ovat pysyviä toimenpiteitä luokittelevia kategorioita, joilla vastuu ympäristöohjelman edistämisestä ja toimenpiteistä voidaan kohdentaa tietyille yksikölle tai henkilölle kaupunkiorganisaation sisällä.

Perusopetuksen opetussuunnitelmassa ympäristöasiat korostuvat monessa eri yhteydessä. Arjen valinnoillaan ja toimillaan koulu ilmentää vastuullista suhtautumista ympäristöön. Raaka-aineita, energiaa ja luonnon monimuotoisuutta tuhlavia materiaalivalintoja ja toimintatapoja muutetaan kestäviksi. Kestävän elämäntavan aineettomien tekijöiden merkitystä hyvinvoinnille korostetaan ja niille annetaan aikaa ja näkyvyyttä päivittäisessä koulutyössä.

Laaja-alaisella osaamisella on koulutusta eheyttävä tehtävä. Laaja-alaisen osaamisen osa-alueet muodostavat oppiaineiden yhteiset tavoitteet. Ympäristökasvatus on mukana perusopetuksen laaja-alaisissa osaamisalueissa kaikilla luokka-asteilla nimellä Osallistuminen, vaikuttaminen ja kestävä tulevaisuuden rakentaminen. Perusopetuksessa laaja-alaiseen osaamiseen liittyvät sisällöt ja tavoitteet on kuvattu oppiainekohtaisissa suunnitelmissa, sekä koulujen toimintasuunnitelmissa. Perusopetuksen opetussuunnitelmassa laaja-alaisia osa-alueita on yhteensä seitsemän.

Ympäristöön liittyviä asioita käsitellään perusopetuksessa kattavasti eri oppiaineissa. Esimerkiksi ympäristöopin opetus tukee oppilaiden ympäristösuhteen rakentumista, maailmankuvan kehittymistä sekä kasvua ihmisenä. Ympäristöopin opetuksen tavoitteena on ohjata oppilaita tuntemaan ja ymmärtämään luontoa ja rakennettua ympäristöä, niiden ilmiöitä, itseään ja muita ihmisiä sekä terveyden ja hyvinvoinnin merkitystä.

Lukiossa on kuusi laaja-alaista osaamisaluetta, joista yksi on nimeltään Eettisyys ja ympäristöosaaminen. Jokaisessa lukion opintojaksossa on mukana vähintään yksi laaja-alainen osaamisalue. Ympäristöosaaminen on kattavasti mukana useissa lukion eri opintojaksoissa. Aiheeseen liittyen kokonaisopintojaksoja on biologiassa, maantieteessä, toisessa kotimaisessa kielessä ja vieraissa kielissä.

Lukion opetussuunnitelman perusteet ovat vuodelta 2019 ja perusopetuksen vuodelta 2014. On oletettava, että ainakin perusopetuksen perusteet uudistetaan lähivuosina. Ympäristöosaamisen merkitys kasvaa koko ajan ja on ilmeistä, että ympäristöosaaminen tulee olemaan entistä näkyvämmän mukana seuraavassa opetussuunnitelmassa.

Taiteen perusopetuksen laajan oppimäärän perusteissa 2017 (Opetushallitus: Määräykset ja ohjeet: 12a) ei mainita ympäristökasvatusta. Tämän vuoksi ei myöskään Jämsänjokilaakson musiikkiopiston opetussuunnitelmassa 2018 (Jämsän kaupungin sivistyslautakunta 20.6.2018 § 70) ympäristökasvatusteemaa mainita.

Sivistyslautakunta katsoo, että erillisen ympäristökasvatustilun valmistelu perusopetuksen opetussuunnitelmaan ei tässä vaiheessa ole tarkoituksenmukaista. Valmistelu ottaa aikansa. Se voi tuottaa tilanteen, jossa valmistelua tehdään sellaisiin perusteisiin nähden, joiden tiedetään lähitulevaisuudessa olevan muutoksenalaisia.

Valmistelua haastaa myös se, että ympäristökasvatus on laaja-alaiseen oppimiseen sisällytetty kokonaisuus eikä sitä voida sieltä irrottaa. Opetussuunnitelman tulee noudattaa opetussuunnitelmaperusteita. Varhaiskasvatuksessa ja opetustoimessa, käytännön arjessa tulisi välttää tilannetta, jossa suunnitelmissa on moninkertaisuutta. Pyrkimyksenä tulee sen sijaan olla selkeys.

Näin ollen tällä hetkellä perustellumpaa on käydä läpi kasvatus- opetussuunnitelmat oppimiskokonaisuuksien ja laaja-alaisen osaamisalueiden osalta, tarkistaa ne ja tarpeellisessa määrin päivittää. Tämä valmistelutoimi voidaan ottaa agendalle, kun ympäristöohjelma on hyväksytty tai tarvittaessa jo aiemmin. Päivitystyön koordinoijiksi nimetään varhaiskasvatusjohtaja ja johtava rehtori.

Esitetyn ympäristöviestintäsuunnitelman osalta sivistyslautakunta tuo esiin, että suunnitelman ja suunnitelman toteutustavan (erillinen vai nykyisiä ohjeita jne. täydentävä) on hyvä tukea käytännön työtä, olla helposti omaksuttavissa, käytettävissä ja löydettävissä.

Viestinnällisenä asiana sivistyslautakunta toivoo suunnitelman ulkoasussa käytettävän kaupungin brändivärejä ja ohjelmaluonnoksen kieliasun tarkastuttamista.

Sivistyslautakunta katsoo, että ohjelmaluonnoksesta on perusteltua pyytää lausunnot Jyväskylän koulutuskuntayhtymä Gradialta, Jämsän Kristilliseltä Kansanopistolta sekä kaupungin vaikuttamistoimielimiltä: vammaisneuvosta, vanhusneuvosto ja nuorisovaltuusto.

Sivistystoimiala toimii tiiviissä yhteistyössä Gradia Jämsän ja Jämsän Kristillisen Kansanopiston kanssa. Sivistyslautakunta on tässä lausunnossa esittänyt, että teemakokonaisuus Ympäristökasvatus, -viestintä ja -koulutus laajennettaisiin soveltuvin osin koskemaan myös alueella toimivien oppilaitosten välistä yhteistyötä. Näin ollen lausunnon kysyminen alueella toimivilta oppilaitoksilta koko kaupunkia ja sen alueita koskevaan asiaan nähdään tärkeänä. Sivistyslautakunta toivoo, että mahdolliseen lausuntopyyntöön liitettäisiin mukaan sivistyslautakunnan lausunto.

Lopuksi: ympäristöohjelma (luonnos) luo teemoillaan ja tavoitteellaan kestävää tulevaisuuskuvaa. Se korostaa ja samalla vahvistaa ympäristövastuun näkökulmaa – tulevaisuutta varten.

Asiaa selvitti kokouksessa projektityöntekijä Veera Lyömiö.

Toimivalta, johon päätös perustuu:

Ehdotus

Sivistystoimenjohtaja Leena Kilpeläinen

1. Sivistyslautakunta hyväksyy lausunnon annettavaksi Jämsän ympäristöohjelman luonnoksesta ja esittää siinä esitettyjen seikkojen huomioonottamista jatkovalmistelussa.
2. Sivistyslautakunta esittää, että ohjelmaluonnoksesta pyydetään lausunnot
 - Jämsän Kristilliseltä Kansanopistolta,
 - Jyväskylän koulutuskuntayhtymä Gradialta ja
 - Jämsän kaupungin vanhusneuvostolta, vammaisneuvostolta ja nuorisovaltuustolta.
3. Tämä pykälä tarkastetaan kokouksessa.

Päätös

Ehdotus hyväksyttiin.

Veera Lyömiö paikalla klo 15.46-16.12